

Ur askan i elden

Det gamla krematoriet i Örebro har inte varit i bruk sedan 70-talet. Nu genomförs en omfattande restaurering av den klassiska stenbyggnaden som biskopen försökte stoppa för drygt 100 år sedan.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO MIKAEL TRAUNG & KAI MARKLIN

Det gamla krematoriet på Norra kyrkogården i Örebro uppfördes 1921 och blev ett av arkitekten Gustav Lindgrens sista verk. Men det var inte det första krematoriet som han ritade. Redan 1908 stod krematoriet på Norra begravningsplatsen, Sveriges första, i Stockholm färdigt. Det kom att vara i bruk ända fram till 1989, betydligt längre än krematoriet i Örebro där verksamheten av kapacitetsskäl avvecklades redan på 70-talet, när ett större krematorium behövdes.

Lindgren hade stor erfarenhet av att arbeta med kyrkan som beställare. Han hade tidigare bland annat ritat Karesuandos träkyrka, Sveriges nordligaste kyrka, som byggdes 1905 och är ett av de klassiska verk som är starkast förknippat med Lindgrens namn.

Ur stenperspektiv är det också viktigt att nämna hans arbete med kolumbariet, gravvalvet, vid Gustaf Vasa kyrka vid Odenplan i Stockholm. En unik miljö och ett kulturellt riksintresse, väl värt ett besök för den som råkar ha vägarna förbi, inte minst för stenarbetenas skull.

Krematoriet i Örebro började planeras i slutet av 1800-talet, samtidigt som kyrkogården skulle anläggas. Men planerna mötte snabbt motstånd eftersom kremering var en relativt ny företeelse och ansågs kontroversiell. Likbränning hade fortfarande en stark koppling till tidigare hedniska riter från tiden innan Sveriges kristnades, och biskopen gick in och stoppade upp processen.

Men tanken på att börja kremera avlidna hade egentligen inga religiösa förtecken utan var mer kopplad till tidsandan, en upplysningstid med stark

tilltro till de nya vetenskaperna. Kremering understöddes inte minst av läkarvetenskapen, och det första krematoriet i Europa byggdes i Milano på 1870-talet.

År 1882 bildades Svenska likbränningsföreningen. Det lätt makabra namnet är numera ändrat till SKFF, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund. Föreningen såg till att Sveriges första provisoriska ugn byggdes 1887, vid Norra begravningsplatsen i Stockholm.

De första krematorierna finansierades genom privata donationer och insamlingar, och det var först på 1930-talet som kyrkan avsatte medel till krematorier och tog över den verksamhet som därtills bedrivits av likbränningsföreningen.

Det var också en privat donation, från grosshandlare Lars Erik Andersson, som slutligen gjorde att krematoriet i Örebro kunde börja byggas. När det stod färdigt 1921 var det Sveriges tredje i ordningen och grosshandlare Andersson själv blev hösten 1922 den förste att kremeras där. Hans urna står fortfarande på en särskild plats i krematoriet.

Som byggnad betraktad består krematoriet av två våningar och en källare. Den har Gustav Lindgrens utmärkande nationalromantiska stil. Murarna är utvändigt klädda med finhuggen kalksten från Kumla kalkgruva och de två tornen med inbyggda skorstenar ger byggnaden en slottskaraktär, som förstärks av den monumentala granittrappan som leder upp till entrén vid den södra gaveln. Över portalen finns en skulptur av bildhuggaren J.A. Wetterlund. Den centrala funktionen –

ugnen – upptar två våningsplan, med brännkammaren i bottenvåningen och eldningsdelen i källaren.

Krematoriet har renoverats i omgångar under 1900-talet. Det mesta har varit varit kopplat till ugnens funktion, som har uppgraderats med nya tekniska lösningar. Estetiskt har ingreppen varit små, och eftersom krematoriet inte har varit i bruk sedan mitten av 70-talet har det mesta stått orört sedan dess.

Men nu ska alltså byggnaden genomgå en välbehövlig restaurering, och kanske även få ett ”nytt liv”. Som ett av de första krematorierna i landet har byggnaden ett kulturhistoriskt värde och ska bevaras enligt kulturmiljölagen.

Sex miljoner kronor har avsatts för att restaurera den utvändiga kalkstenen som har vittrat sönder under hundra år.

Det är lokala Närkesten som tillsammans med Marmor & Granit i Kristianstad utför stenentreprenaden. Närkesten har stor erfarenhet av kulturbyggnader, och har bland annat varit anlitade entreprenörer vid Nationalmuseum, Stockholms slott och Nordiska museet.

– Vår duktiga stenhuggare Philipp Rose är den som hugger fram detaljerna medan Marmor & Granit gör en del av förarbetena i CNC-maskiner, säger Stefan Aronsson, projektledare på Närkesten.

Den nya stenen är Gråbrun Borghamn som levereras av Borghamnsten.

– Det är samma typ av kalksten som du hittar i flera klassiska byggnader i Örebro, till exempel Rudbecksskolan och Nicolai kyrka.

Börje Lindström är vd och antikvarie vid Arkitektur & Byggnadsvård i Örebro, som projektleder restaureringen.

– Den här typen av restaureringar är ofta svåra att planera. Det är en unik byggnad, både i minsta detalj och i lösningar. Ta till exempel skorstenarna som är dolda i de två tornen, säger han.

Krematoriets eget ”liv efter detta” är oklart, enligt Lindström. Men det ligger i allas intresse att göra det mer tillgängligt för allmänheten efter ett så omfattande restaureringsarbete.

– Det har talats om att eventuellt göra krematoriet till ett begravningsmuseum,

Stenhuggaren Jesper Hössung vid Marmor & Granit bearbetar stenen.

Enligt planen ska restaureringen av krematoriet vara klar under senare delen av 2020.

som speglar hur vår syn på död och begravningstraditioner har förändrats genom århundradena. Krematoriet i sig är ett exempel, att låta sig kremeras var från början något revolutionerande som endast var förbehållet en mer intellektuell och välbeställd samhällsklass. Fattiga kremerades inte till en början.

Mikael Traung har varit anlitad som stenkonsult i projektet.

– Trappan och huvudfasaden med sin monumentala gestaltning är ett spännande restaureringsprojekt. Extra roliga är trappans två stenarmaturstorn, och mest spännande är nog tornet som håller på att tryckas isär inifrån. Ett antal stenar ska nu demonteras. Därefter bedömer vi stommens skick och bestämmer exakt vilka åtgärder som behövs, säger han. ■

Skadorna i trappan är omfattande.

Nya delar tillverkas i kalksten från Borghamn.

Projekt: Gamla krematoriet, Örebro.

Beställare: Svenska kyrkan.

Stenleverantör: Borghamnsten.

Stenentreprenör: Närkesten och Marmor & Granit.